

DOI: 10.37100/2616-7689.2021.9(28).6

УДК 316.334.5: 51-33; 330.11; 330.15; 502.333; 352.071:352.93

JEL CLASSIFICATION: P32; P48, Q56, Q57

**РАМКОВИЙ КОНЦЕПТ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОСИСТЕМНИХ АКТИВІВ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД*****FRAME-CONCEPT OF VALUATION OF ECOSYSTEM ASSETS OF TERRITORIAL
COMMUNITIES****Оксана ВЕКЛИЧ,***доктор економічних наук, професор,
Державна установа «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України», Київ
ORCID ID: 0000-0003-4566-8701***Oksana VEKLYCH,***Doctor of Economics, Professor,
Public Institution «Institute of Environmental
Economics and Sustainable Development of
the National Academy of Sciences of
Ukraine», Kyiv*

Уперше у фаховій літературі розкрито та представлено теоретико-методологічну композицію об'ємної моделі рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад, яка формує загальний концептуальний базис і логістичний алгоритм практичних дій щодо впровадження процесу такого оцінювання в управління природокористуванням. Відповідно до існуючої типологізації концептів наведено характеристику концепт-фрейма оцінювання екосистемних активів територіальних громад; розкрито ієрархію понятійного базису його становлення, що спирається на вихідний та опорний понятійний базис концепту екосистемної складової природного капіталу, а також концептів екосистемних активів і екосистемних послуг.

Висвітлено основні репрезенти процесу побудови моделі рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад за відповідним логістичним алгоритмом її композиції, що має здійснюватись кількома послідовними ітераціями. Перша – аналіз і структурно-функціональний опис понятійного базису концепту екосистемних активів як продуцентів екосистемних послуг, що репрезентує досліджуваний фрейм-концепт. Друга ітерація передбачає поглиблене розкриття змістовного наповнення та ознак екосистемних активів територіальних громад як поняття. Третя – полягає в наданні опису способів оцінювання екосистемних активів територіальних громад як двовимірного формоутворення, забезпечуючи відповідний рівень його деталізації. Четверта ітерація – це подання змістової сфери екосистемних активів (формальної системи) у форматі числення, тобто визначення їх числової формалізації, зокрема вартісного виміру екосистемних активів як продуцентів екосистемних послуг. П'ята – дослідження сценаріїв оцінювання екосистемних активів територіальних громад.

У підсумку створюється теоретико-методологічна платформа розуміння вченими і практиками обґрунтування вибору та імплементація відповідних практичних заходів щодо оцінювання екосистемних активів, належних конкретним територіальним громадам.

Ключові слова: природний капітал, екосистемні активи, екосистемні послуги, оцінювання екосистемних активів, концепт, рамковий концепт (концепт-фрейм), територіальні громади.

For the first time in the professional literature the theoretical and methodological composition of the three-dimensional model of the frame-concept of assessment of ecosystem assets of territorial communities is revealed and presented. This frame-concept forms the general conceptual basis and logistic algorithm of practical actions for implementation the assessment of ecosystem assets of territorial communities in the practice of nature management. In accordance with the existing

*Статтю підготовлено за результатами дослідження в рамках прикладної НДР ПІ-33-20 «Оцінювання екосистемних активів територіальних громад», що виконується в Державній установі «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України».

typology of concepts, the characteristics of the frame-concept of assessment of ecosystem assets of territorial communities are given.

The main elements of the three-dimensional model of the frame-concept of assessment of ecosystem assets of territorial communities, which are identified by its construction according to the appropriate logistic algorithm of its composition, are established. This algorithm should be performed in several successive iterations. The first is the analysis and structural-functional description of the categorical basis of the concept of ecosystem assets as producers of ecosystem services, which represents the studied frame-concept. The second iteration involves in-depth disclosure of the content and features of ecosystem assets of territorial communities as a notion. The third is to describe ways to assess the ecosystem assets of local communities as a two-dimensional formation, providing an appropriate level of detail. The fourth iteration is the definition of the numerical formalization of the semantic sphere of ecosystem assets, in particular the numerical formalization of the value measurement of ecosystem assets as producers of ecosystem services. The fifth is a study of scenarios for assessing the ecosystem assets of local communities.

The subject-object and other components of the scenario of assessment of ecosystem assets of a particular territorial community, which are written in its corresponding scheme, are shown. In the future, this, in turn, allows us to design the nature of the relationship between the local community as the owner of ecosystem assets and other beneficiaries of their use. This will make it possible to address the level of responsibility for the functioning of the ecosystem assets that produce these services, as well as when considering eco-compensation for the consumption of specific types of ecosystem services or their loss.

As a result, the study of the frame-concept of assessment of ecosystem assets of territorial communities created an appropriate theoretical and methodological platform that forms its holistic view and understanding by scientists and practitioners. Therefore, it will help to justify and implement real management measures to assess ecosystem assets belonging to specific local communities.

Key words: natural capital; ecosystem assets; ecosystem services; assessment of ecosystem assets; concept; frame-concept; territorial communities.

Постановка проблеми. Нині однією з найбільших екологічних загроз нормальному функціонуванню національних економік слушно вважається скорочення їх природно-ресурсного потенціалу. Водночас зростає суспільне усвідомлення об'єктивної необхідності активізації процесів збереження та відновлення природних екосистем і послуг, що ними надаються, для підтримання людського добробуту та належної якості життя.

Упровадження екосистемного підходу в управлінську практику та імплементація концепту взаємозалежності функціональної стабільності екосистем і людського добробуту в національні екологічні політики й законодавство багатьох країн зумовлює нагальність розроблення відповідних теоретичних положень і прикладних рекомендацій для нашої держави, що нарізно акцентується в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [1]. Важливість здійснення таких розробок пов'язана і з тією обставиною, що природні екосистеми – основний постачальник екосистемних функцій та послуг – збереглись щонайбільш на 25 % території держави, причому, за даними Міністерства

захисту довкілля та природних ресурсів України, їх детеріорація продовжується [2, с. 119].

Поглиблення соціального розуміння того, що природний капітал і екосистемні активи є найважливішими економічними активами, якими можна володіти й управляти в інтересах отримання стабільних вигод, створює науково-інформаційне підґрунтя для активізації залучення цих джерел добробуту в систему управління всіх рівнів, зокрема місцевого самоврядування. Це надалі дасть змогу громадам не лише усвідомити цінність просторово належних їм екосистем, життєву необхідність їх збереження і відтворення, а й визначати додаткові/нові джерела надходжень до власних місцевих бюджетів від інших споживачів функцій та послуг, що забезпечуються локальними екосистемами громад. З огляду на це, надзвичайно актуалізується розроблення цілісної теоретико-методологічної платформи концепту екосистемної складової природного капіталу, його базових операційних понять, складовою якої є формування рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Фундаментальні єдині

методологічні позиції з оцінки екосистемних послуг і екосистемних активів викладені в чотирьох найважливіших конститутивних керівництвах з еколого-економічного обліку, розроблених у 2012–2017 рр. Статистичною комісією ООН, ФАО, МВФ і Світовим банком [3, 4, 5, 6], завдяки чому отримані дослідниками з різних країн результати територіально конкретизованих оцінок природного капіталу та екосистемних послуг можуть порівнюватися між собою.

Водночас слід відзначити наукові напрацювання з цієї тематики українських учених І.П. Соловія, І.Г. Дегтярьової, Т.В. Могиленець, Л.Д. Загвойської, Н.В. Дегтярь, Ю.Ю. Несторяка, М.А. Хвесика, І.К. Бистрякова, Д.В. Клинового, О.О. Веклич, В.М. Колмакової, І.В. Патоки, О.В. Сакаль, Т.І. Жили та інших. Проте варто зауважити, що у фаховій літературі відсутні чітко прописані концептуальні засади оцінювання екосистемних активів територіальних громад, які формують їх цілісне уявлення і розкривають послідовність широкомасштабної та складної роботи щодо включення екосистемних активів у сферу інтересів громади.

Зважаючи на це, **мета статті** полягає в розробленні теоретико-методологічної композиції об'ємної моделі концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад, яка формує загальний концептуальний базис і логістичний алгоритм практичних дій щодо впровадження процесу такого оцінювання у практику управління природокористуванням.

Виклад основного матеріалу.

Опрацювання рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад логічно розпочати з визначення змістовного наповнення власне дефініцій *концепт* і *рамковий концепт*. Проведений з цією метою огляд фахової вітчизняної літератури і джерел ближнього зарубіжжя дає підстави стверджувати, що в науковій літературі немає узагальненої інтерпретації та єдиної систематизації концепту за типами чи ознаками, тобто простежується різноаспектність підходів до обґрунтування його класифікаційних ознак та їх виокремлення через сутнісні особливості концепту. Тим не менш, необхідність проведення наукового опису останнього як етапу аналітичної процедури є цілком обґрунтована, оскільки його кінцева мета полягає в побудові об'ємної моделі

концепту відповідно до дослідницької методики опису.

Осмислення наявного наукового матеріалу та авторське бачення результатів представлених досліджень дає змогу охарактеризувати концепт загалом і рамковий концепт зокрема. Спираючись на репрезентативні характеристики концепту та дотримуючись загально визначених меж його базових формулювань, визначаємо концепт як сутність поняття, його конденсований вигляд, значення, загальне уявлення; як задум, початкову ідею. Наведені однопорядкові інтерпретації досліджуваної категорії слушно доповнити таким більш загальним визначенням: концепти – це інтегративні функціонально-системні багатовимірні ідеалізовані формоутворення, що спираються на понятійний базис, закріплені у значенні наукового терміна, ідеї, вербального або невербального предметного образу чи дії.

Варто зауважити, що попри відсутність у поглядах фахівців єдності щодо типології та структури концептів, серед численного різноманіття ракурсів їх типологізації усталеним є визнання такого типу, як концепти, що являють собою так звані рамкові поняття (рамкові концепти). Рамкові концепти мають певну основну, актуальну ознаку (або невелику сукупність релевантних ознак), яка, власне, і становить головний зміст концепту. Концепт-фрейм імплікує комплексну ситуацію; його можна зіставити з кадром, у рамки якого потрапляє все, що типово і суттєво для певної сукупності обставин. Водночас фрейми є багатокомпонентним концептом, об'ємним уявленням, певною сукупністю стандартних знань про предмет або явище. Далі ці концепти, тобто їх так звана рамка (фрейм-структура), можуть певним чином примірятися, накладатися на те чи інше суспільне явище, суспільство, соціальну групу.

Виходячи з цього, стає зрозумілим, що рамковий концепт оцінювання екосистемних активів територіальних громад є концепт-фреймом, який спирається на вихідний понятійний базис – концепт екосистемної складової природного капіталу, а також понятійний базис концепту екосистемних активів і концепту екосистемних послуг, або, іншими словами, концепту екосистемних активів як продуцентів екосистемних послуг (рис. 1).

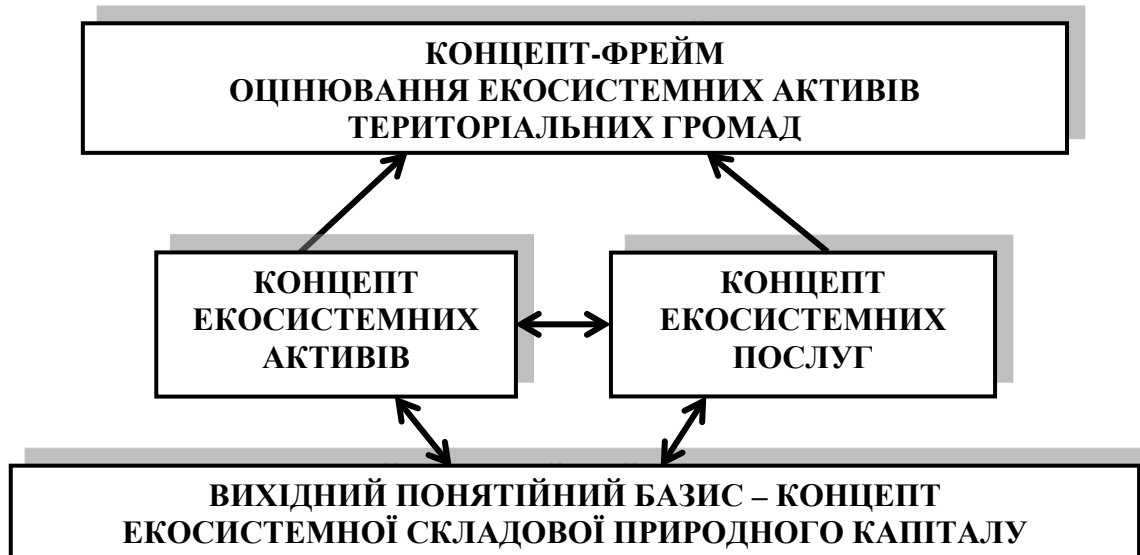

Рис. 1. Ієрархія понятійного базису становлення рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад (розроблено автором)

При цьому модель рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад структурно визначається його понятійно-змістовним наповненням, що включає (1) конструкти відповідного знання щодо оцінювання екосистемної складової природного капіталу, які є істинними та цінними для всього людства, (2) національно специфічні знання щодо екосистемних активів, якими володіє певна соціально-територіальна спільнота. Основні елементи об'ємної моделі такого концепту виявляються шляхом побудови за відповідним логістичним алгоритмом її композиції. На нашу думку, він має здійснюватись кількома послідовними ітераціями.

Перша – аналіз і структурно-функціональний опис понятійного базису концепту екосистемних активів як продуцентів екосистемних послуг [7], що репрезентує досліджуваний фрейм-концепт. Друга ітерація передбачає поглиблене розкриття змістовного наповнення та ознак екосистемних активів територіальних громад як поняття [8]. Третя – полягає в описі способів оцінювання екосистемних активів територіальних громад як двовимірного формоутворення, забезпечуючи відповідний рівень його деталізації [9]. Четверта ітерація – це подання змістової сфери екосистемних активів (формальної системи) у форматі числення, тобто визначення їх числової формалізації, зокрема вартісного виміру активів як продуцентів екосистемних послуг. П'ята – дослідження сценаріїв оцінювання

екосистемних активів територіальних громад.

Слід наголосити, що у процесі четвертої ітерації визначається грошова оцінка екосистемних активів як продуцентів екосистемних послуг, виявляючись переконливим аргументом для усвідомлення їх цінності територіальною громадою, насамперед місцевого рівня. Наочним прикладом цього є результати дослідження 230 домогосподарств лісозалежних територіальних громад Львівської, Закарпатської, Рівненської та Івано-Франківської областей упродовж 2013–2017 рр., які виявили помітний вплив забезпечувальних послуг лісових екосистем (деревина, дрова, ягоди, гриби, сік та інші, тобто ті продукти лісу, через які ліс забезпечує їжею, паливом, сировиною тощо) на добробут місцевих мешканців. За отриманими розрахунками, надходження від послуг лісових екосистем становлять від 5 до 11 % загального сімейного бюджету членів громади. У грошовому еквіваленті максимальний сезонний дохід, який родина отримала за рахунок забезпечувальних послуг лісових екосистем (здебільшого від збору грибів і ягід), сумарно становить від 1 859,5 до 1 237,33 дол. США, тобто є досить вагомим внеском у родинний добробут [10].

П'ята ітерація побудови рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад становить завершальний етап його композиції і саме на ньому визначатимуться сценарії оцінювання активів конкретних територіальних громад. При цьому потрібно мати на увазі, що

аналітична схема будь-якого сценарію припускає наявність суб'єкта (конкретна територіальна громада та її домогосподарства – головні стейкхолдери), об'єкта (належні їй екосистемні активи), мети (вартісний вимір цінності екосистемних активів), умов виникнення, часу, місця дії (просторова природна територія – комунальна власність громади), вигодонабувачів (бенефіціари) від споживання екосистемних послуг.

Очевидно, що у процесі реалізації сценарію оцінювання екосистемних активів конкретної територіальної громади обов'язково чітко визначаються наведені складові, які вказуються в його відповідній схемі. Надалі це, своєю чергою, дає змогу спроектувати характер відносин між територіальною громадою як власником екосистемних активів та іншими вигодонабувачами від користування ними, а відтак – адресно розподіляти рівень

відповідальності за стан функціонування екосистемних активів, які продукують ці послуги, а також при розгляді екокомпенсації за споживання конкретних видів екосистемних послуг або їх втрату.

Отже, наведені логістичні покрокові дії загального алгоритму побудови об'ємної моделі рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад, що спирається на понятійний базис концепту екосистемних активів як продуцентів екосистемних послуг, здійснюються завдяки застосуванню відповідних методологічних і методичних підходів, а отримані проміжні результати є репрезентами процесу побудови його моделі. Таким чином, у підсумку отримуємо загальний концепт-фрейм оцінювання екосистемних активів територіальних громад як концепт-ідею інституціонального дискурсу (рис. 2).

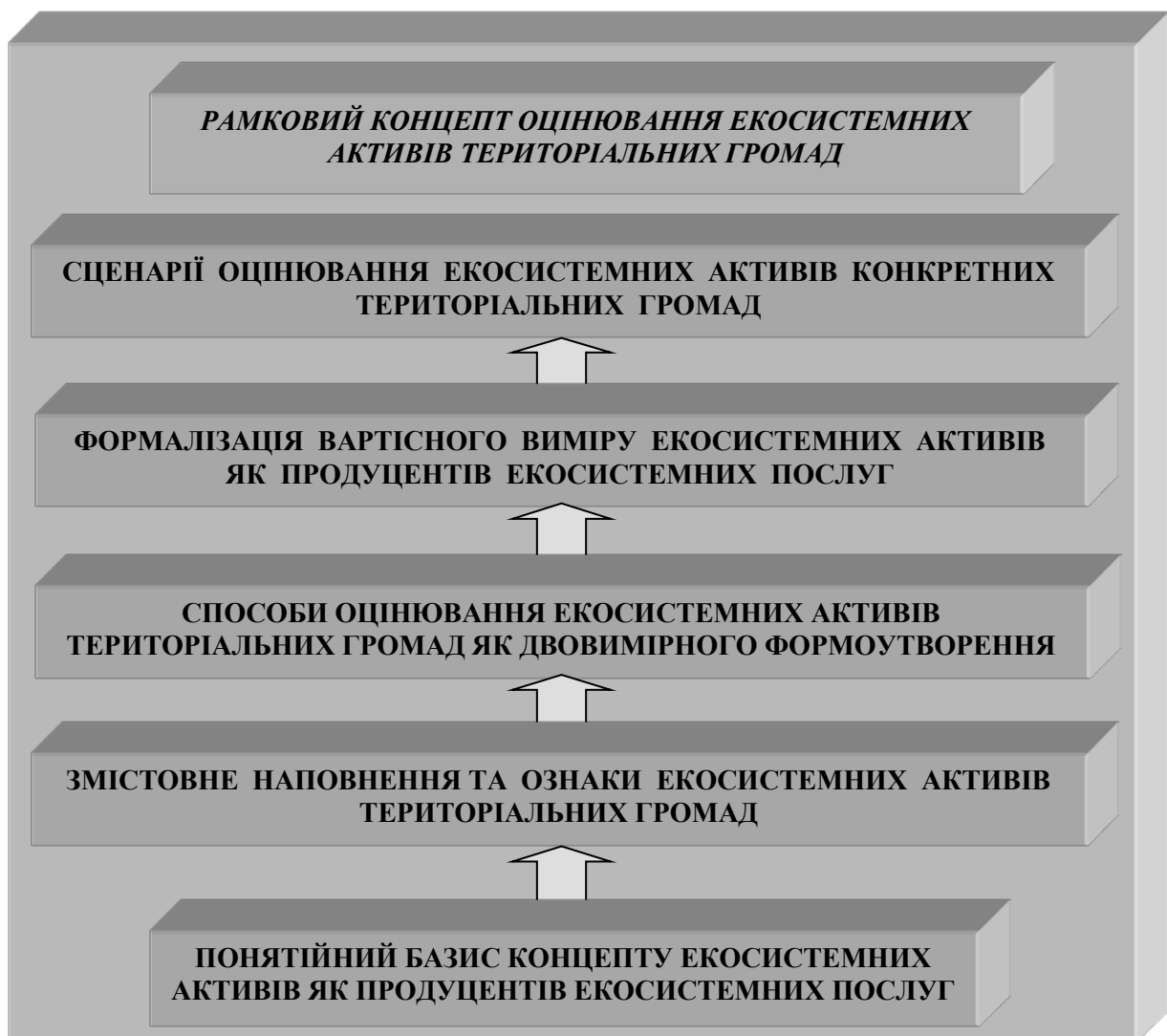

Рис. 2. Структурна композиція об'ємної моделі рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад (авторська розробка)

Висновки. Започаткуванню широкомасштабної та складної роботи щодо включення екосистемних активів у сферу інтересів громади має передувати наукове опрацювання й розробка концептів екосистемних послуг і екосистемних активів, що дасть змогу громадам насамперед усвідомити цінність просторово належних їм екосистем і необхідність їх збереження та відтворення для посилення власної спроможності, а в перспективі – визначити додаткові/нові джерела надходжень до власних місцевих бюджетів від інших бенефіціарів-користувачів цими активами і продукуваними екосистемними послугами.

Завдяки встановленому співвідношенню основних операційних понять концепту екосистемної складової природного капіталу методологічно структуровані його концептуальні засади як інтегральна система. Наведеною ієрархічною впорядкованістю покрокових дій загального алгоритму побудови об'ємної моделі рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад, що спирається на понятійний базис концепту екосистемних активів як продуцентів екосистемних послуг, розкрита логічна послідовність поетапного включення екосистемних активів у сферу інтересів громади.

У підсумку проведеним дослідженням рамкового концепту оцінювання екосистемних активів територіальних громад створено відповідну теоретико-методологічну платформу, що формує його цілісне уявлення та розуміння науковцями й практиками. Відтак це сприятиме обґрунтуванню й імплементації реальних управлінських заходів щодо оцінювання екосистемних активів, належних конкретним територіальним громадам.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» № 2697-VIII від 28.02.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.

2. Шостий національний звіт про виконання Україною Конвенції ООН про охорону біологічного різноманіття [Електронний ресурс] / Міністерство енергетики та довкілля України. – К., 2018. – 122 с. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/>

files/images/news_2019/31102019/CBD_all_UKR-fin.pdf.

3. Центральная основа Системы природно-экономического учета, 2012 год [Электронный ресурс] / Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк, 2017. – 400 с. – Режим доступа: https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/CF_trans/SEEA_C_F_Final_ru.pdf.

4. System of Environmental-Economic Accounting 2012 – Experimental Ecosystem Accounting [Електронний ресурс] / United Nations, European Union, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Organisation for Economic Co-operation and Development, World Bank. – New York, 2014. – 177 p. – Режим доступа: https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/eea_final_en.pdf.

5. Technical Recommendations in support of the System of Environmental-Economic Accounting 2012 – Experimental Ecosystem Accounting (2019) [Електронний ресурс] / United Nations. – New York. – 193 p. – Режим доступа: https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/technical_recommendations_in_support_of_the_seea_eea_final_white_cover.pdf.

6. Haines-Young R. Common International Classification of Ecosystem Services (CICES) V5.1 and Guidance on the Application of the Revised Structure [Електронний ресурс] / R. Haines-Young, M.B. Potschin. – Nottingham, 2017. – 31 p. – Режим доступа: https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/lg23_cices_v5.1_final_revised_guidance_03-10-2017.pdf.

7. Веклич О.О. Базові операційні поняття термінологічного апарату екосистемних активів [Електронний ресурс] / О.О. Веклич // Ефективна економіка. – 2020. – № 4. – Режим доступа: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7817>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.16.

8. Веклич О.О. Сутнісна характеристика екосистемних активів територіальних громад [Електронний ресурс] / О.О. Веклич // Ефективна економіка. – 2020. – № 5. – Режим доступа: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7888>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.16.

9. Веклич О.О. Екосистемні активи територіальних громад – детермінанта забезпечення та посилення спроможності їх розвитку / О.О. Веклич // Економіка сьогодні: актуальні питання та інноваційні аспекти: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 25 лип. 2020 р. /

Східноукраїнський інститут економіки та управління. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2020. – С. 23–26.

10. Дослідження залежності місцевого населення від послуг лісових екосистем [Електронний ресурс] / [Жила Т., Соловій І., Жила А. та ін.] // Звіт ENPI-EAST-FLEG, 2017. – 47 с. – Режим доступу: http://www.enpi-fleg.org/site/assets/files/1913/forest_dependency_ukraine_-_ukr.pdf.

References

1. *Zakon Ukrainy «Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku» № 2697-VIII vid 28.02.2019 r.* [Law of Ukraine «On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030» № 2697-VIII of February 28, 2019]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> [in Ukrainian].

2. *Shostyi natsionalnyi zvit pro vykonannia Ukrainoiu Konventsii OON pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia. Ministerstvo enerhetyky ta dokillia Ukrainy (2018).* [Sixth National Report on Ukraine's Implementation of the UN Convention on Biological Diversity]. Kyiv. Retrieved from https://menr.gov.ua/files/images/news_2019/31102019/CBD_all_UKR-fin.pdf [in Ukrainian].

3. *Central'naya osnova Sistemy prirodno-ekonomicheskogo ucheta, 2012 god. Organizatsiya Ob"edinennykh Natsii (2017).* [System of Environmental Economic Accounting 2012 – Central Framework. United Nations]. New York. Retrieved from https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/CF_trans/SEEA_CF_Final_ru.pdf [in Russian].

4. *System of Environmental-Economic Accounting 2012 – Experimental Ecosystem Accounting (2014).* United Nations. – New York. Retrieved from https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/seeaRev/eea_final_en.pdf.

5. *Technical Recommendations in support of the System of Environmental-Economic Accounting 2012 – Experimental Ecosystem*

Accounting (2019). United Nations. – New York. Retrieved from https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/technical_recommendations_in_support_of_the_seea_eea_final_white_cover.pdf.

6. Haines-Young R., & Potschin M.B. (2017). *Common International Classification of Ecosystem Services (CICES) V5.1 and Guidance on the Application of the Revised Structure.* – Nottingham. Retrieved from https://seea.un.org/sites/seea.un.org/files/lg23_cices_v5.1_final_revised_guidance_03-10-2017.pdf.

7. Veklych, O.O. (2020). Bazovi operatsiini poniattia terminolohichnoho aparatu ekosystemnykh aktyviv [Basic operational notions of the terminological apparatus of the ecosystem assets]. *Efektivna ekonomika*, 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.16 [in Ukrainian].

8. Veklych, O.O. (2020). Sutnisna kharakterystyka ekosystemnykh aktyviv terytorialnykh hromad [Essential characteristic of ecosystem assets of territorial communities]. *Efektivna ekonomika*, 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.17 [in Ukrainian].

9. Veklych, O.O. (2020). Ekosystemni aktyvy terytorialnykh hromad – determinanta zabezpechennia ta posylennia spromozhnosti yikh rozvytku [Ecosystem assets of territorial communities are a determinant of ensuring and strengthening the capacity of their development]. Proceedings from *Today's economy: current issues and innovative aspects: III Mizhnarodna nauково-praktychna konferentsiia (25 lystnia 2020 roku) – III International Scientific-Practical Conference.* (pp. 23–26). Zaporizhzhia: HO «SIEU» [in Ukrainian].

10. Zhyla, T., Solovii, I., Zhyla, A., Rudych, A., & Volosianchuk, R. (2017). Doslidzhennia zalezhnosti mistsevoho naseleння vid posluh lisovykh ekosystem [Study of the dependence of the local population on the services of forest ecosystems]. Report ENPI-EAST-FLEG Retrieved from http://www.enpi-fleg.org/site/assets/files/1913/forest_dependency_ukraine_-_ukr.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21 лютого 2021 року